

Jesús Franco

Igor Kernel

In memoriam: Jesús Franco (1930-2013)

V ZAČETKU APRILA JE LJUBITELJE ŽANRA RAZŽALOSTILA NOVI- CA O SLOVESU JESÚSA FRANCA, NEKONVENCIO- NALNEGA REŽISERJA, KI JE V DOLGIH DESE- TLETJIH SNEMANJA IZ- ŽAREVAL SVOJSKI VITA- LIZEM IN NEVERJETNO USTVARJALNO SLO.

Svoj prvi film, kratkometražni dokumentarec *The Tree of Spain* (El árbol de España), je Jesús Franco režiral leta 1957, po tistem pa še ogromno filmov vseh dolžin in formatov. Običajno v strokovni literaturi preberemo, da je posnel »okoli dvesto filmov«. Ta »okoli« je tam zato, ker tisti, ki hoče natančno prešteti vse, naleti na vrsto problemov. Prvi je povezan s tem, da je nekatere filme Franco sicer režiral, a je na špici navedeno ime koga drugega. Drugi problem predstavljajo številni alternativni naslovi njegovih filmov. Če navedemo značilen primer – njegova koprodukcija *A Virgin Among the Living Dead* (La nuit des étoiles filantes, 1973) naj bi se prikazovala pod skupaj šestnajstimi »izvirnimi« naslovi, od tega je šest francoskih, štirje so italijanski, po dva pa sta španska, nemška in angleška. Tretji problem so njegovi številni psevdonimi. Jesús Franco seveda ni edini režiser, ki jih je uporabljal, a je tu verjetno rekorder, saj je vseh različic njegovih psevdonimov približno sedemdeset!

Kritiki so večinoma nenaklonjeno pisali o filmih Jesúsua Franca, pri čemer so bila izvzeta le nekatera njegova v glavnem zgodnja dela. Franco sicer ni bil nekdo, ki ne bi vedel, kako je treba narediti film: ne le da je imel formalno filmsko izobrazbo (Instituto de Investigaciones y Experiencias Cinematográficas v Španiji in I.D.H.E.C. v Franciji), temveč je bil verjetno eden največjih poznavalcev svetovne kinematografije in umetnosti nasploh

– arhitekture, likovne umetnosti, književnosti, stripa, predvsem pa glasbe. Kot pišeta Cathal Tohill in Pete Tombs¹, je mali Jesús po zaslugi svojega brata (in lastne nadarjenosti) »*znal igrati klavir, še preden je znal govoriti*,« že pri petih letih je menda skladal, na madridskem Kraljevskem konservatoriju je končal študij klavirja in glasbene teorije, njegova največja strast pa je bil jazz. Tudi tisti kritiki, ki niso marali Francovih filmov, so mu morali priznavati okus in občutek za filmsko glasbo. Nekateri njegovi filmi ne le po improvizaciji, temveč tudi po svoji strukturi spominjajo na jazzovsko skladbo, v tem pogledu značilna je *Venera v krznu* (Venus in Furs/Paroxismus, 1969), eden najbolj znanih Francovih filmov.

Razpoznavni znak Francovih izdelkov je pogosta raba zoomov, k čemur se je še posebej zatekal takrat, ko je imel še manj denarja kot sicer, saj gre za cenen način dajanja vtisa »dinamičnosti«. Kritiki mu tega niso odpustili, kot tudi niso pozabili omenjati, da je v svojih filmih rad, če se je dalo, zoomiral žensko mednožje, kar potrjuje Francovo samooznako za »čistega voajerja«. Njegovo prikazovanje spolnosti je pogosto perverzno, v brutalnosti in drznosti posameznih prizorov pa je postal najljubši del mnogih gledalcev. Zato so bili njegovi filmi pogosto zelo cenzurirani, zlasti na tr-

1 Tohill, Cathal in Tombs, Pete: *Immoral Tales: European Sex & Horror Movies 1956-1984*. St. Martin's Griffin, New York, 1995.

žiščih, kakršna je bila Španija vse do smrti Francisca Franca kot tudi Velika Britanija in še posebej ZDA. Marsikateri njegov film tam niti cenzuriran ni bil dostopen na videu (kaj šele v kinodistribuciji); bolj je bilo v Kanadi, a tudi tam so lahko videli le temeljito »očiščene« verzije: značilen primer je razvpiti Francov film *Hellhole Women* (Sadomania – Hölle der Lust, 1981), pri katerem je bila dostopna zgolj različica, dolga manj kot 70 minut, medtem ko traja izvirnik skoraj dve uri. Posledica vsega tega je bila, da je Jesús Franco sicer imel svoje občinstvo, zlasti v Evropi, le da njegovi filmi niso mogli postati uspešnice. Izjema je bila Nemčija, kjer so bili Francovi filmi zelo popularni, njegov *Barbed Wire Dolls* (Frauengefängnis, 1976), brutalen primerek v 70. letih priljubljenega *Women in Prison* žanra, je bil tam tedaj tretji najbolj gledan film. Pri nas je bil njegov opus popolnoma prezrt, od njegovih filmov iz 70. let sta v kino prišla dva, *Nunina ljubezenska pisma* (Die Liebesbriefe einer Portugiesischen Nonne, 1977) in *Nož za prostitutke* (Jack the Ripper, 1976). Slednji je bil na sporedu deset let po svojem nastanku. Poleg tega so pozno jeseni leta 1994 v dvorani Kinoteke zavrteli še Francovega *Grofa Dracula* (El conde Drácula, 1970). Zasluga Simona Popka je, da smo v Sloveniji izbrane filme Jesúsua Franca imeli priložnost videti vsaj na malih ekranih, na drugem programu nacionalne televizije.

Venera v krznu

The Awful Dr. Orlof

Francov način dela je zahteval majhno tehnično ekipo, vajeno njegovega maničnega načina dela in nagnjenosti k improvizaciji ter večnega pomanjkanja denarja. Nekatere svoje filme je sicer financiral sam, večinoma pa je sredstva za nizko-proračunske projekte nabiral drugod. Če je zmanjkalo denarja za enega, je začel snemati drugega, prejšnjega pa je pustil za »boljše čase« in ga končal kasneje, preskakovanje pa mu po zaslugi fotografskega spomina ni povzročalo nikakršnih težav. Prav tako ni imel težav pri sporazumevanju s sodelavci različnih narodnosti, saj je tekoče govoril osem jezikov. S posnetim gradivom je ravnal svobodno in kreativno, razmeroma pogosto je večkrat uporabil iste kadre ali celo sekvence. Tako se je dogajalo, da so igralci, ki jih je najel za določen film, kasneje ugotavljali, da se pojavljajo tudi v drugih, o katerih niso vedeli ničesar. Franco je preprosto moral ustvarjati; ob navdihu, in to je bilo pogosto, so ideje kar kipele iz njega, snemal je hitro in težko ga je bilo dohajati. Tako smo pogosto pričali izredni inovativnosti, dinamičnosti, smislu za podrobnosti in rabi nenavadnih kotov kamere. Nerodno je le, ker pogosto naletimo tudi na kadre, ki so narejeni površno in se slabo vklapljujejo v celoto. Poznavalci Francovega opusa se ne morejo poenotiti, kaj je posledica skoposti producentov in za kaj je kriva Francova razpršenost in usmerjenost v vedno nove projekte.

Vse to se je začelo v zgolj omejeni distribuciji njegovega celovečernega prevencna *We Are 18 Years Old* (Tenemos 18 años, 1959), ker stroga španska cenzura filmu ni bila naklonjena. Po tistem se je zaklel, da noče imeti nobenega opravka več z *mainstreamom*. Hotel je imeti ustvarjalno svobodo, zato je delal le z neodvisnimi producenti, zelo pogosto izven Španije. Že njegov *The Awful Dr. Orlof* (Gritos en la noche, 1962), prva španska grozljivka, ima vse značilnosti Francovih kasnejših najbolj znanih filmov, pozornost mednarodne javnosti pa je še bolj zbudil *Succubus* (Necronomicon – Geträumte Sünden, 1967), po katerem je bila Francu pot odprta, tako da je že čez leto dni posnel osem filmov, v 70. letih jih je režiral 69, še več (73) pa v naslednjem desetletju.

Franco se je dobro zavedal pomanjkljivosti svojih filmov. Ni hotel, da ga primerjajo s popularnimi žanrskimi avtorji, ki so snemali filme s sorodno tematiko, imel je druge vzornike. V intervjuju za revijo *Fantasia* (št. 90, februar 1990) je izjavil, da ne mara niti Lucia Fulcija niti Daria Argenta, da sicer ceni Maria Bavo, ne pa tudi njegovega sina Lamberta, celo za Kena Russella je menil, da je preveč poln samega sebe. John Carpenter se mu je sicer zdel v redu, a je po njegovem boljši Brian De Palma, predvsem pa je hvalil Davida Cronenberga, Oliverja Stona, Richarda Donnerja in seveda Spielberga. Med svoje priljubljene režiserje je štel tudi Johna Forda in Douglasa Sirka. Tako Francovim kritikom kot tudi žanrskim *buffom*, ki kolikor toliko poznajo njegove filme, se te njegove izjave verjetno zdijo nekoliko nenavadne, če že ne prepotentne. Nesporazum je brzkone v tem, ker večina ne ve, kako dobro je Franco poznal filmsko umetnost, ter v tem, da je sicer cenil veččino omenjenih režiserjev in dodelanost njihovih filmov, a če bi sam imel možnost delati pod enakimi pogoji, bi tudi te filme odlikoval značilni »Francov pečat«. Francov film z daleč največjim proračunom od vseh, *Faceless* (1987), predelava Franjujevih *Oči brez obraza* (Les yeux sans visage, 1959), nam nudi vpogled, kakšni bi lahko bili njegovi filmi, če bi imel na razpolago več denarja.

Franco so zlobneži veliko bolj pri srcu kot »dobri fantje«, ki se mu zdijo dolgočasni. Dobro je znal izkoristiti potencial igralcev, kot sta Klaus Kinski in Christopher Lee. Kinski (za katerega je Franco

Vampyros Lesbos

izjavil, da je »popolnoma nor«) se je zelo obnesel tako v vlogah markiza de Sada (*Marquis de Sade: Justine*, 1969) kot tudi Jacka Razparača (v že omenjenem *Nožu za prostitutke*). Najbolj znan Francov film, v katerem je zaigral Christopher Lee, je seveda *Grof Dracula* (Kinski ima v njem vlogo Renfielda), pri njem je dvakrat nastopil tudi v vlogi Fu Mančuja (*The Blood of Fu Manchu* [1968] in *The Castle of Fu Manchu* [1969]), zatem v perverzni zgodbi o *Eugenie* (1970) in kot sodnik v grozljivki *Night of the Blood Monster* (Il trono di fuoco, 1970), skoraj dvajset let kasneje pa še v pustolovskem filmu *Dark Mission: Flowers of Evil* (1988). Še en znan angleški igralec, Dennis Price, je tudi večkrat zaigral pod Francovo taktirko, in sicer v filmih *Venera v krznu*, *Vampyros Lesbos* (1971), *Erotic Rites of Frankenstein* (La maldición de Frankenstein, 1972), *Dracula*, *Prisoner of Frankenstein* (Drácula contra Frankenstein, 1972) in *Lovers of Devil's Island* (Quartier de femmes, 1974). Omenimo moramo tudi dva igralca, ki sta postala tako rekoč Francova »hišna«. Prvi je bil Howard Vernon, ki je nastopil v petintridesetih Francovih filmih, prvikrat že v prelomnem *The Awful Dr. Orlof*, drugi pa Antonio Mayans, ki je že v začetku 70. let zaigral v nekaterih Francovih filmih (npr. v *French Emanuelle* [Tendre et perverse Emanuelle, 1973]), nato pa je veliko pomembnejše mesto dobil z letom 1980, ko je postal naslednik Howarda Vernona in odigral vrsto bizarnih, psihotičnih likov. Nastopil je v skoraj sedemdesetih Francovih filmih, v začetku 80. let je prevzel še vlogo Francovega pomočnika in zavzeto sodeloval pri produkciji. Francu je stal ob strani vse do konca, nastopil je tudi v njegovem zadnjem filmu, *Al Pereira vs. the Alligator Ladies* (2012), in to skupaj s Francom, ki je v svojih filmih rad upodaljal mračne ali groteskne posebnosti.

Kljub markantnim igralskim vlogam negativcev pa je iz Francovega opusa razvidno, da so ga v prvi vrsti privlačili liki močnih, atraktivnih in perverznih žensk. Med igalkami, ki so mu, vsaj zdi se tako, z veliko predanostjo in navdušenjem pomagale izživeti njegove fantazije, velja izpostaviti dve: Soledad Miranda in Lina Romay. Prva, v kateri se je delno pretakala ciganska kri, je nastopila v osmih Francovih filmih, njena prva pomembna

Faceless

vloga je bila v že omenjenem *Grofu Dracula*, kjer naj bi močan vtis naredila tudi na sicer precej zadržanega Christopherja Leeja. Naslednje leto je zaigrala v dveh razvpitih Francovih filmih, *Vampyros Lesbos* in *She Killed in Ecstasy* (Sie tötete in Ekstase, 1971), ki sta po tematiki zanj v mnogočem značilna izdelka (vampirizem v prvem, krvavo maščevanje v drugem, v obeh pa sadizem, perverznost, lezbična spolnost). Soledad Miranda je izžarevala neverjetno senzualnost, njena neposrednost in karizma pa sta kazali na precejšen igralski potencial. Zadnji Francov film, v katerem je nastopila, je bil *The Devil Came from Akasava* (Der Teufel kam aus Akasava, 1970), nato pa je še istega leta izgubila življenje v hudi prometni nesreči. Njena tragična, nepričakovana smrt je bila velik udarec za Franca. Opomogel si je šele, ko je spoznal mlado Lino Romay, ki je v vsakdanjem življenju dajala vtis zadržanosti, na platnu pa se je prelevila v svoje popolno nasprotje in brez vsakih zadržkov uresničevala vse, tudi najbolj skrajne Francove zamisli. Zaigrala je v stosedmih Francovih filmih (kar je več od polovice vseh!), privlačna je ostala še dolgo po tem, ko je njena mladostna spogledljivost prerasla v lepoto zrele ženske. Bila je Francova muza v pravem pomenu besede, pri njem ni le igrala, temveč je bila kasneje tudi (ko)scenaristka, montažerka, kostumografinja, scenografka, maskerka, asistentka režije in korežiserka.

Ob filmu *Jess Franco's Perversion* (Flores de perversion, 2005) je eden od privrženecv izrazil hvaležnost, ker »veliki Jess Franco« v dobi potrošništva, ki jo žene zgolj dobiček, še vedno ustvarja na svoj način in svoje izdelke nudi tistim, ki jih znajo ceniti. Pri tem je izrazil željo, da bi še dolgo navduševal svoje *fane* in »jezil ves ostali svet«. Jesúsu Francu je po tistem ostalo le še osem let. Bi bilo drugače, če ne bi pred letom dni izgubil Lino Romay, svojo dolgoletno muzo in od leta 2008 tudi soprogo, ki je zanj zadnjič zaigrala leta 2010 (*Paula-Paula*)? Franco je lani dokončal še svoje zadnje tri filme (*Crypt of the Condemned I in II* [La cripta de las condenadas I in II] ter *Al Pereira vs. the Alligator Ladies*) in za seboj pustil resnično impozantno zapuščino. Ta bo gotovo tudi v prihodnje vzbujala nasprotujoče si odzive vabila tiste, ki so jih pritegnili Francovi filmi, da jo še naprej vneto raziskujejo.

Jesús Franco v filmu Exorcism